

Müşfiq Ramazanov

UOT: 338.12; JEL: E20.

İqtisadi təhlükəsizliyin Heydər Əliyev modeli

Xülasə

Məqalədə dövlət müstəqilliyinin ilk illərində ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən iqtisadi islahatların mahiyyəti, onun bütövlükdə milli maraqların və iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində rolu, strukturu və əsas göstəricilərinin nəzəri istiqamətlərinə baxılır. Eyni zamanda iqtisadi təhlükəsizliyin xarici və daxili aspektləri, hazırda ölkədə onun təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən kompleks iqtisadi islahatların strateji istiqamətləri açıqlanır və əldə olunan əsas makroiqtisadi göstəricilər müqayisəli təhlil edilir.

Açar sözlər: iqtisadi təhlükəsizlik, iqtisadi tənəzzül, rəqabətqabiliyyətlik, dayanıqlı iqtisadi inkişaf, xarici və daxili təhlükə, inflyasiya, innovasiya, rəqabət

Giriş

Böyük tarixə, zəngin təbii-iqtisadi resurslara, əlverişli coğrafi məkana malik ölkəmiz 20 əsrin əvvəllərində tarixi dövlət müstəqilliyini əldə etdi. Dövlət müstəqilliyi əldə olunduqdan sonra ölkəmiz bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında dinamik inkişaf edərək, qloballaşan müasir dünya iqtisadiyyatına sürətlə inteqrasiya olunur. Hər bir ölkə üçün dünya iqtisadiyyatına sürətli və səmərəli inteqrasiya iqtisadi sistemdə ümumən yeni keyfiyyət dəyişikliklərini zərurətə çevirir. Eyni zamanda demokratik və insani dəyərlərə söykənən bəşəriyyət iqtisadiyyatda və onun müxtəlif sahələrində dünya bazarına səmərəli inteqrasiyanı şərtləndirən amillərin formalaşmasını qarşıya qoyur. Bu istiqamətdə rəqabət qabiliyyətlik müasir iqtisadi sistemlərdə əhəmiyyətli amil olmaqla bərabər, iqtisadi sistemin qlobal dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasına imkan verən, ölkənin dayanıqlı iqtisadi inkişafını təmin edən vacib şərtidir. Belə ki, müasir dünyada ölkənin gücü, qüdrəti və böyüklüyü yalnız onun ərazisinin böyüklüyü, təbii resurslarının zənginliyi, ordusunun gücü ilə deyil, dünya iqtisadi sistemində tutduğu yer, həm də istehsal etdiyi məhsul və göstərdiyi xidmətin rəqabət qabiliyyətliliyi ilə müəyyən edilir.

Heydər Əliyev və 1993-2003-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişaf

XX əsrin 70-ci illərində və 80-ci illərinin əvvəllərində - Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə ölkənin əldə etdiyi yüksək mövqelər 80-ci illərin ikinci yarısından başlayaraq tədricən itirilirdi. 90-cı illərin əvvəllərində isə öz müstəqilliyini yenidən qazanmış Azərbaycanda bir xaos yaşanırdı. Keçid dövrünün obyektiv problemlərinə Ermənistanın təcavüzü, səriştəsiz idarəetmə və hakimiyyət uğrunda mübarizənin yaratdığı problemlər əlavə olunmuşdu. Erməni təcavüzkarları tərəfindən bir-birinin ardınca torpaqlar işğal olunur, torpaqlarla birlikdə işğal olunan ərazilərdəki iqtisadi potensial itirilir, qaçqınların sayı durmadan artırdı. Hakimiyyət xalqın etimadına malik deyildi və silahlı qüvvələr üzərində vahid nəzarət yox idi. Xarici düşmən qüvvələrin ölkədə təxribatlar törətməsi üçün əlverişli şərait yaranmışdı. Ölkədə parçalanma və vətəndaş müharibəsi təhlükəsi yaranmışdı. Səriştəsiz hakimiyyət liberallaşma çağırışına hazırlıqlı deyildi, sistemli islahatlar aparılmırdı və makroiqtisadi idarəetmə mexanizmi iflic vəziyyətdə idi. Belə ki, 1991-1993-cü illərdə Azərbaycanda ümumi daxili məhsul istehsalının həcmi hər il orta hesabla 17%, sənaye istehsalının həcmi 50%, xarici ticarət dövriyyəsi 42% azalmış, inflyasiyanın səviyyəsi

1800%-ə çatmışdır. Belə bir şərait dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanılması, möhkəmləndirilməsi və iqtisadi inkişafın təmin olunması istiqamətində ciddi çətinliklər yaradırdı. Hər bir ölkənin iqtisadiyyatının dinamik inkişafı onun müxtəlif müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətlik səviyyəsi ilə təmin edilir və ölkə o zaman uğur əldə edir ki, müəssisələrin istənilən sahə və seqmentlərdə strategiyanın daha yaxşı reallaşdırılması üçün əlverişli siyasi və iqtisadi şərait olsun. (1, 67) Bu baxımdan, 1993-cü ildə Azərbaycan xalqının təkidli və dəstəyi ilə ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gələn ümummilli lider Heydər Əliyev qətiyyətlə ölkədə vətəndaş müharibəsinin qarşısını almış, siyasi sabitliyin tam bərpasına, bütün sahələrdə qanunun möhkəmləndirilməsinə nail olmuş, sosial-iqtisadi inkişaf modelinin əsasını qoymuşdur. Bu iqtisadi təhlükəsizlik modelində ölkəmizin özünə məxsus cəhətləri, geosiyasi mövqeyi, təbii ehtiyatları və əhalinin sosial mənafeyi əsas götürülərək azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması ideyasını irəli sürülmüşdür.

Ölkəmizin o zamankı məhdud maliyyə imkanlarını nəzərə alan Heydər Əliyev iqtisadiyyatın bütün sahələrinin paralel inkişafının mümkünsüzlüyünü vurğulayaraq, bu sahədə ciddi dönüşə nail olmaq üçün ilk növbədə respublikanın malik olduğu zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının səmərəli istifadəsini vacib saymışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi uzaqgörənliyinin, prinsipliliyinin və siyasi iradə nümayişinin nəticəsində 1994-cü ildə "Əsrin müqaviləsi" əfsanədən reallığa çevrildi və ölkənin bütün strateji əhəmiyyətli sahələrinin inkişafına təkan verərək Azərbaycanda hüquqi və iqtisadi islahatların yeni mərhələdə aparılmasına geniş imkanlar yaratdı. Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə qayıtması ilə bütün sahələrdə olduğu kimi, ölkəmizin iqtisadi həyatında da tələyüklü dəyişikliklər baş verdi. Xəzər hövzəsində beynəlxalq əməkdaşlığın əsasını qoymuş "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə respublikamızın dinamik iqtisadi inkişafının özülü qoyulmuş, xarici investisiyaların ölkəmizə cəlb edilməsi üçün münbit zəmin formalaşmış, müasir infrastrukturun yaradılmasına ciddi töhfə verilmişdir. İqtisadi sahədə islahatların ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə ulu öndər ilk növbədə beynəlxalq tələblərə uyğun qanunvericilik bazasının yaradılmasını təmin etdi. Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə iqtisadi sahələrin tənzimlənməsi ilə bağlı 70-dən artıq qanun qəbul edilmiş, 100-dən çox fərman və sərəncam imzalanmış, 30-a yaxın dövlət proqramı təsdiq edilmişdir. 1995-ci ildən başlayaraq ümummilli liderin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə iqtisadiyyatın bazar münasibətləri əsasında qurulması, aqrar islahatların həyata keçirilməsi, dövlətə məxsus torpaq və əmlakların kəndlilərə paylanması, qiymətlərin sərbəstləşdirilməsi və s. tədbirlər aqrar bölmənin inkişafına səbəb olmuşdur. Həmçinin, kənd təsərrüfatında ciddi struktur dəyişiklikləri aparılmış, yeni sahələr yaranmış, məzmunca fərqli iqtisadi münasibətlər formalaşmışdır. Heydər Əliyevin memarı olduğu və uğurla həyata keçirdiyi torpaq islahatı kənd təsərrüfatını 1990-cı illərin əvvəllərindəki böhranlı vəziyyətdən xilas etdi və bugünkü inkişafın təməlini qoydu. Keçmiş sovet respublikaları ilə müqayisədə bu proses Azərbaycanda birinci və uğurla başa çatdırılmışdır. Özəlləşdirilmiş torpaqlarda səmərəli təsərrüfatçılığın, sahibkarlığın inkişafının təmin olunması üçün ümummilli liderin təşəbbüsü ilə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların əvvəlki vergi borcları silindi və onlara uzun müddətli vergi tətillərinin verilməsi tətbiq olundu. Bu proses hazırda da davam etdirilir.

Qeyd edilən müdrik və uzaqgörən iqtisadi siyasətin nəticəsidir ki, bu gün kənd təsərrüfatında məhsul istehsalı artımı 2007-ci ilə müqayisədə 2 dəfə çoxalaraq, 5,8 milyard manata çatmışdır. Qlobal siyasi, iqtisadi gərginliklərə və böhranlara baxmayaraq, 2017-ci ildə ölkəmizdə qeyri-neft iqtisadiyyatı 2,7%, qeyri-neft sənayesi 3,8%, kənd təsərrüfatı isə 4,2% artmışdır. Ölkənin ümumi daxili məhsulunun 83%-ə qədəri özəl sektorun payına düşür. (11) Beləliklə, Heydər Əliyev strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində 1995-ci ildən iqtisadi

sahələrdə bərpa və dinamik inkişaf dövrü başlanmışdır. 1995-2003-cü illərdə ümumi daxili məhsul 90,1%, dövlət büdcəsinin gəlirləri 4 dəfə, ölkənin valyuta ehtiyatları 85 dəfə, sənaye məhsulunun həcmi 22,4%, kənd təsərrüfatı istehsalı 53% artmış, inflyasiya səviyyəsi isə 1500%-dən 3 %-ə qədər enmişdir. (2)

Ümummilli lider Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, keçmiş sovet dövründən miras qalmış iqtisadi münasibətlər sisteminin xarakterini dəyişmədən, iqtisadiyyatda çoxmülkiyyətliyi təmin etmədən, ən əsası milli sahibkarlıq təbəqəsinin yaranması yolu ilə qeyri-neft sektorunda rəqabətədavamlı istehsal sahələri formalaşdırmadan qloballaşan dünya iqtisadiyyatına səmərəli inteqrasiyaya, iqtisadi təhlükəsizliyə və davamlı iqtisadi inkişafa nail olmaq mümkün deyil. Odur ki, ümummilli lider Heydər Əliyev 1995-ci ildə ölkə iqtisadiyyatının bazar prinsipləri əsasında qurulması istiqamətində iqtisadi islahatlara başlamış, sahibkarlıq təbəqəsinin formalaşması və güclənməsinə xidmət edən tədbirlər görmüş, əsaslı struktur islahatlarının həyata keçirilməsinə nail olmuşdur. Ümumiyyətlə, ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilən dinamik iqtisadi inkişaf və iqtisadi təhlükəsizlik modelinin əsasını üç mərhələdə keçirilən islahatlar təşkil edir:

- ⇒ Güclü dövlət tənzimlənməsi yolu ilə böhrandan çıxmaq,
- ⇒ İqtisadiyyatın sabitliyini təmin etmək,
- ⇒ İqtisadi dirçəlişə nail olmaq.

Qeyd edilən hər bir mərhələyə uyğun olaraq həyata keçirilən çevik və məqsədyönlü iqtisadi islahatlar sayəsində ölkə iqtisadiyyatında makroiqtisadi sabitlik təmin edilmiş, ümumi daxili məhsulda 1996-cı ildə 1,3 faiz, 1997-ci ildə isə 5,8 faiz artım əldə olunmuşdur. (6) Ümummilli lider Heydər Əliyev ölkədə iqtisadi islahatların ardıcıl və sistemli şəkildə aparılmasının tərəfdarı kimi çıxış edərək, ilk növbədə iqtisadiyyatda azad rəqabət mühitinin formalaşdırılması üçün dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin vacibliyini vurğulamışdır. İqtisadiyyatın bütün sahələrini əhatə edən özəlləşdirmə prosesi müstəqil respublikamızda bazar iqtisadiyyatının təməl prinsiplərinin sürətlə formalaşmasına, ölkənin xarici iqtisadi əlaqələrinin yüksəlməsinə əsaslı zəmin yaratmaqla, bütövlükdə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında əvəzsiz rol oynadı. Özəlləşdirmə prosesi ilə paralel həyata keçirilən struktur islahatları respublikamızda iqtisadiyyatın bütün sahələrinin sürətli inkişafına, o cümlədən yerli və xarici investisiyalar, müasir texnologiyalar, idarəetmə təcrübəsi cəlb edilməklə, rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsal edən müəssisələrin yaradılmasına, mövcud infrastrukturun modernləşməsinə və yenisinin yaradılmasına imkan vermişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev iqtisadiyyatın keyfiyyətə yeni mərhələsində özəl sektoru sosial-iqtisadi inkişafın başlıca təminatçısı kimi dəyərləndirmiş, güclü sahibkarlar təbəqəsinin formalaşmasına, onların cəmiyyətdəki mövqelərinin güclənməsinə çalışmışdır. 1996-2002-ci illərdə ölkədə sahibkarlığın inkişafı üçün zəruri maliyyə təminatı yaradılmış, süni maneələrin aradan qaldırılması üçün mükəmməl hüquqi baza formalaşdırılmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin birbaşa təşəbbüsü və qayğısı ilə 1997-ci ildə “Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı (1997-2000-ci illər) Dövlət Proqramı” qəbul edilmişdir. Əhəmiyyətinə, aktuallığına və miqyasına görə bu proqram milli sahibkarlığın inkişafında yeni mərhələnin başlanğıcı olmuş, bu sahədə dövlət siyasətinin başlıca prinsiplərini müəyyənləşdirmişdir. Proqramda milli sahibkarlığın stimullaşdırılması və onun dövlət maliyyə təminatı mexanizmlərinin formalaşdırılması, daxili bazarın qorunması yolu ilə istehsal sahələrinin inkişaf etdirilməsi, qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsuldakı çəkisinin artırılması ilə bağlı kompleks tədbirlər planı öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda, sahibkarlığa dövlət maliyyə dəstəyinin hüquqi əsaslarının formalaşdırılması üçün ulu öndər Heydər Əliyev 27 avqust 2002-ci il tarixli fərmanı ilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun Əsasnaməsini təsdiqləmişdir. Fondun vəzifəsi ölkədə sahibkarlığın inkişafına

maliyyə dəstəyi vermək, onlara müvəkkil banklar vasitəsilə güzəştli kreditlərin ödənilməsini təmin etmək, yəni sahibkarların səmərəli biznes layihələrinin reallaşmasına yardımçı olmaqdır. Qeyd etmək lazımdır ki, milli sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi istiqamətində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu 2017-ci ildə 146 milyon manat güzəştli kredit vermişdir və bu kredit məbləği hesabına 6591 daimi iş yeri açılmışdır. Güzəştli kreditlərin 66,4%-i aqrar sektorun, 33,6%-i müxtəlif sənaye sahələrinin inkişafına yönəldilmişdir. Verilmiş kreditlərin 74%-i respublikanın regionlarının, 26%-i isə Bakı şəhərinin qəsəbələrinin payına düşür. (5)

Hazırda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, rəqabət qabiliyyətli ixrac məhsulları istehsal edən emal sahələrinin inkişaf etdirilməsi və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Qeyri-neft sektorunun aparıcı sahələrindən biri olan aqrar sahənin inkişafı əhalinin ərzaq təhlükəsizliyi ilə yanaşı, məşğulluğun da təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Ona görə də, ölkədə aqrar sahənin daha çox inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən investisiya layihələrinin reallaşdırılmasına, güzəştli kreditlərin və dotasiyaların verilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Təqdirə layiq haldır ki, son illər bu istiqamətdə fəaliyyət getdikcə genişlənir. Ümummilli liderin 10 sentyabr 2002-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dövlət qayğısı haqqında” və 28 sentyabr 2002-ci il tarixli “Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında” fərmanlarında dövlət qurumları ilə sahibkarlıq subyektləri arasında dərin kök salmış və həllini gözləyən bir sıra ciddi problemlər müəyyənləşdirilmiş, onların qarşısının alınması üçün kompleks islahatlar aparılmışdır. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin birbaşa gərgin əməyi sayəsində hazırlanmış iqtisadi təhlükəsizlik modelinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq aşağıdakı istiqamətlərdə uğurlu iqtisadi siyasət həyata keçirilmişdir:

- ⇒ Respublikanın karbohidrogen potensialı nəzərə alınaraq, milli neft strategiyası işlənilib hazırlanmışdır və uğurla davam etdirilməkdədir;
- ⇒ Neft sektorunun inkişafından qazanılan gəlirlər ölkəmizin ənənəvi qeyri-neft sektoru sahələrinin inkişafı istiqamətinə yönəldilir;
- ⇒ Ölkənin yerləşdiyi mühüm strateji mövqedən yararlanaraq uğurlu beynəlxalq və regional iqtisadi layihələr reallaşdırılır.

Ulu öndərin zərgər dəqiqliyi ilə işləyib hazırladığı və mərhələ-mərhələ reallaşdırdığı milli neft strategiyasının ən taleyüklü tərəfi Azərbaycanda neft ehtiyatlarının xarici bazarlara etibarlı və təhlükəsiz nəqlini təmin edən infrastruktur sisteminin yaradılması idi ki, bu da Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbər qətiyyəti sayəsində mümkün olmuşdur. Beynəlxalq təzyiqlərə baxmayaraq, Azərbaycanda çoxvariantlı və etibarlı boru nəqliyyat infrastrukturunun formalaşdırılması üçün Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu əsas ixrac yolu kimi seçildi. Hazırda Heydər Əliyevin adını daşıyan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin fəaliyyət göstərməsi və bu fəaliyyətin ildən-ilə genişlənməsi milli neft strategiyasının mühüm qələbəsi kimi qiymətləndirilir.

İlham Əliyev və yeni inkişaf modelinin prioritetləri

Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin qorunub saxlanması və iqtisadi tənəzzülün iqtisadi dirçəlişlə əvəzlənməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdırsa, Azərbaycanın sürətli modernizasiyası Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin 2003-2018-ci illər ərzindəki fəaliyyətinin nəticəsidir. İlham Əliyevin həyata keçirdiyi yeni iqtisadi doktrina sayəsində milli iqtisadiyyatın həcmi 3 dəfədən çox böyümüş, Azərbaycan orta gəlirli ölkəyə çevrilmişdir. Qeyd etdiyimiz kimi, əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş, respublikamızda böyük müdrikliklə həyata keçirilən iqtisadi inkişaf və təhlükəsizlik modeli, hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatını dünyanın ən dinamik inkişaf edən iqtisadiyyatlarından birinə çevirmişdir. Dünyada baş verən siyasi və iqtisadi gərginliklərə baxmayaraq, 2017-ci

ildə ölkəmizdə qeyri-neft iqtisadiyyatı 2,7%, qeyri-neft sənayesi 3,8% artmışdır. 2016-cı ilin müvafiq dövrünə nisbətən 2017-ci ildə rabitə sahəsi 6,6%, turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə sahəsi 5,9%, xarici ticarət dövriyyəsi 2,5% kənd təsərrüfatı 4,2%, nəqliyyat və anbar təsərrüfatı 8,5% artmışdır. Ölkənin ümumi daxili məhsulunun əsas hissəsi özəl sektorun payına düşür ki, bu da 83,0% təşkil edir. (3)

Son illərdə Azərbaycanın sürətli inkişaf və tərəqqi yolunda inamla irəliləməsi, makroiqtisadi uğurlara imza atması dövlət büdcəsində öz real əksini tapır. Ölkəmizin son beş ildəki büdcəsinə nəzər yetirsək, həyata keçirilən iqtisadi islahatların milli maraq və mənafə baxımından səmərəli olduğunu görürük. Belə ki, respublikamızda büdcə gəlirləri 2003-2015-ci illərdə on altı dəfədən çox artaraq 19,4 milyard manata çatmışdır. Qlobal siyasi və maliyyə böhranı ilə müşayiət olunan hazırkı dövrdə dövlət büdcəsinin 20 milyard manata çatması, ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatların səmərəliliyini əks etdirən kifayət qədər yüksək göstəricidir. (10) 2018-ci ilin dövlət büdcəsi deməyə əsas verir ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı öz inkişafını gələcəkdə də daha möhkəm təməl üzərində yüksək dinamizmlə davam etdirəcəkdir. Bunu təmin edən başlıca amillər ümummilli lider Heydər Əliyevin iqtisadi inkişaf modeli və bu gün cənab prezident İlham Əliyev tərəfindən böyük əzmlə həyata keçirilən və müasir dövrün çağırışlarına cavab verən çevik iqtisadi siyasət nəticəsində qazanılmış sosial-iqtisadi nailiyyətlərdir. 2018-ci ildə respublikamızın davamlı inkişaf yolunda olacağını müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar da birmənalı təsdiqləyir. Bunu dünyanın aparıcı maliyyə institutlarının və digər beynəlxalq təşkilatların proqnozlarından da görmək olar. Belə ki, Beynəlxalq Valyuta Fondu 2018-ci ildə Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun artım sürətini 1,4 faiz, Dünya Bankı 1,2 faiz proqnozlaşdırır. (7) Bütün bunlar deməyə əsas verir ki, dövlət başçısı İlham Əliyevin uğurla yürütdüyü iqtisadi siyasət yenə də müsbət nəticələrini verəcək, qarşıya qoyulan prioritet sahələr üzrə yüksək iqtisadi nəticələr əldə ediləcəkdir. Ölkə rəhbərliyi iqtisadiyyatın inkişafının qeyri-neft sektoru üzərində qurulmasına yönələn düşünülmüş strategiya həyata keçirərək, neft hasilatının bilərəkdən sabit tempdə saxlanılmasına, bununla da, ehtiyatların gələcək nəsillər üçün qorunmasına, əvəzində qeyri-neft sektorunda inkişaf tempini daha da sürətləndirməyə çalışır. Dövlət başçısı cənab İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin 2018-ci ilin 9 ayının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı məsələyə münasibət bildirmiş, bu sahənin respublikanın gələcək inkişafında mühüm əhəmiyyət daşıdığını bir daha vurğulayaraq, iqtisadi şaxələndirmə və qeyri-neft sektorunun iqtisadi sahədə əsas prioritet olacağını qeyd etmişdir.

Son illər göstərilən istiqamət üzrə ölkəmizdə iqtisadiyyatın diversifikasiyasına hesablanmış uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində 2017-ci ildə qeyri-neft sektorunun ÜDM-də payı 62,8 faizə çatmışdır. (4) Bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatı ümumilikdə Cənubi Qafqaz iqtisadiyyatının 75-80 faizini təşkil edir. Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini təmin edə biləcək valyuta ehtiyatları formalaşdırılmış və hazırda onun həcmi 45,0 milyard ABŞ dollarına çatmışdır. Ölkəmizdə formalaşdırılmış əlverişli biznes və investisiya mühiti investisiya axınının sürətlənməsinə şərait yaratmış, nəticədə bu günə kimi iqtisadiyyata yatırılan investisiyaların həcmi 120 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Adambaşına düşən xarici investisiyaların həcminə görə MDB və Şərqi Avropada aparıcı dövlətlərdən olan Azərbaycan artıq xaricə investisiya yığan ölkəyə çevrilmişdir.

Azərbaycanın telekommunikasiya peyklərinin orbitə çıxarılması iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, informasiya müstəqilliyinin və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, ölkəmizdə kosmik sənayenin inkişaf etdirilməsi və beynəlxalq kosmik məkana integrasiya istiqamətində mühüm addımdır. Ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli davamçısı İlham Əliyevin müasir tələblər əsasında qətiyyətlə həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin əsas məqsədi ölkədə qeyri-neft

sektorunun inkişafının sürətləndirilməsi, modern və çevik iqtisadi sistemin formalaşdırılması, dinamik sosial-iqtisadi inkişafa, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə, ölkəmizin dünya iqtisadiyyatında mövqeyinin daha da artırılmasına nail olmaqdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin strateji siyasi xətti və ideyaları əsas tutularaq, ölkənin durmadan artan maliyyə imkanları hesabına regionun inkişafında mühüm yer tutan beynəlxalq əhəmiyyətli strateji infrastruktur layihələrin həyata keçirilməsi prosesi uğurla davam etdirilir. Bu layihələrdən biri kimi, Bakı-Tbilisi-Qars yeni dəmir yolunun istismara verilməsi regionun inkişafına əhəmiyyətli təsir edir.

Hazırda neftdən əldə edilən gəlirlər hesabına ölkənin təhsil, səhiyyə və sosial infrastrukturunun müasir inkişaf tələbləri səviyyəsinə yüksəldilməsi, həmçinin kadr potensialının artırılması istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlərdən biri kimi Dövlət Neft Fondunun vəsaiti hesabına maliyyələşdirilən və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş "2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı"nı qeyd etmək olar. Bu proqramın reallaşması nəticəsində ölkəmizdə müasir tələblərə cavab verən kadr potensialının yaradılması, gənc nəslin təhsil səviyyəsinin artırılması və beynəlxalq səviyyəyə çatdırılması mümkün olacaqdır. Neft gəlirləri hesabına bu proqramın maliyyələşdirilməsi "qara qızılın insan kapitalına çevrilməsi" ideyasının reallaşmasına doğru atılmış strateji bir addımdır. Qeyd edilən Dövlət Proqramı üzrə 2007-2015-ci illərdə 3302 nəfər gənc xarici ölkələrin aparıcı ali məktəblərində təhsil almağa göndərilmiş, onlardan artıq 1631 nəfər gənc təhsilini uğurla başa vuraraq vətənə dönmüş, müxtəlif dövlət və özəl strukturlarda işlə təmin olunmuşlar. Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi məqsədi ilə 2008-2015-ci illər ərzində 205,4 milyon manatdan çox dövlət vəsaiti xərclənmişdir.(7)

Ölkədə həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatların əsas istiqamətlərindən birini qeyri-neft sənaye sahəsinin inkişaf etdirilməsi təşkil edir. Belə ki, hökumət tərəfindən əsas siyasət sənədləri kimi icra edilən "Azərbaycan Respublikasının İqtisadi-Sosial İnkişaf Konsepsiyası və Proqnoz Göstəriciləri", "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı", "Dövlət İnvestisiya Proqramı", "Azərbaycan Respublikasında dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin II Dövlət Proqramı", Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi, "Qeyri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" 18 yanvar 2016-cı il tarixli sərəncamı, "Qeyri-neft məhsullarının ixracının təşviqi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" 1 mart 2016-cı il tarixli sərəncam və s. hüquqi sənədlər çərçivəsində sənayenin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı məsələlər nəzərdə tutulmuşdur. "Azərbaycan-2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasında yaxın dövrdə ölkə iqtisadiyyatının neft və qaz ehtiyatlarından asılılığını aradan qaldırmaq və iqtisadi artımı qeyri-neft sənaye sahələri hesabına təmin etmək məqsədi qarşıya qoyulmuşdur. Konsepsiyada sənayenin innovasiyalar əsasında inkişafının təmin edilməsi, texnoparkların yaradılması sənayeləşmədə strateji layihələr kimi prioritet təşkil edir. Azərbaycanda texnoparkların yaradılmasının əsas məqsədi mövcud və yeni biliklərin, ixtiraların texnologiyalara çevrilməsi, texnologiyaların işə kommersiya məhsuluna çevrilməsi prosesini təmin etmək və elmi-texniki tədqiqatlara çəkilən xərclərin səmərəliliyinin yüksəldilməsidir. Buraya kiçik elmi tutumlu müəssisələr vasitəsilə texnologiyaların sənaye sferasına ötürülməsi, elmi-texniki firmaların formalaşması və onların bazarda qərarlaşması, sənayenin strukturunun yenidənqurulması, regional qeyri-bərabər inkişaf səviyyəsinin azaldılması, məşğulluq probleminin həlli, yüksək texnologiyalar sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin sürətli tətbiqi və s. məsələlər daxildir. Texnoparkların fəaliyyəti tamamilə innovasiya sahibkarlığı prinsipləri üzərində qurulur. Innovasiyalar

texnoparklarda qısa zamanda rəqabətqabiliyyətli məhsulların yaradılması və onların beynəlxalq bazara çıxarılması üçün real şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 yanvar 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə 2014-cü il Azərbaycan Respublikasında “Sənaye ili” elan edilmişdir. Bu istiqamətdə sənayenin modernləşdirilməsi və qeyri-neft sənayesinin şaxələndirilməsi məqsədi ilə zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, mövcud imkanlardan istifadə etməklə ənənəvi sənaye sahələri ilə yanaşı, müasir texnologiyalara əsaslanan istehsal sahələrinin, sənaye parklarının formalaşdırılması prioritet məsələ kimi qarşıya qoyulur. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi bir daha göstərir ki, sənayenin inkişaf etdirilməsi hökumətin iqtisadi siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir. Dünya İqtisadi Forumunun açıqladığı “Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti indeksi 2017-2018” hesabatında Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabət qabiliyyətinə görə 2 pillə irəliləyərək 137 ölkə arasında 35-ci, MDB məkanında isə 2009-cu ildən etibarən 1-ci yerdədir. Qlobal rəqabət qabiliyyətlilik indeksinə görə Azərbaycan regionun ən rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatına malikdir və qonşu ölkələrlə müqayisədə ön sıradadır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, region ölkələrindən Türkiyə 53-cü, Rusiya Federasiyası 38-ci, Gürcüstan 67-ci, Ermənistan isə 73-cü yerdə qərarlaşıb.(4)

Nəticə

Hazırda ölkəmizdə həyata keçirilən iqtisadi islahatların əsas prioriteti iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və xüsusilə rəqabət qabiliyyətli ixrac məhsulları istehsal edən sahələrin inkişaf etdirilməsidir. Azərbaycan gərgin qlobal siyasi və iqtisadi fonda bir sabitlik, təhlükəsizlik və dinamik iqtisadi artım məkanıdır. Ölkəmiz cəsarətlə dayanıqlı inkişaf magistralı ilə günbəgün yeni hədəflərə doğru irəliləyir. Bu bir daha təsdiq edir ki, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyevin təməlini qoyduğu iqtisadi inkişaf kursu ən səlis inkişaf ideologiyasına, dərin təfəkkürə və onilliklər üçün hesablanmış dinamik bir tərəqqi vektoruna əsaslanır.

Ədəbiyyat

- 1.Портер М.Е. Конкурентное преимущество. Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. М.,2005.
2. AR DSK “Azərbaycan sənayesi” (statistik məcmuə) Səda , 2016.
3. AR DSK “Azərbaycanın statistik göstəriciləri” (statistik məcmuə) Səda, 2016.
4. www.economy.gov.az
5. www.anfes.gov.az (http://anfes.gov.az/files/Hes_2016.pdf)
6. www.stat.gov.az
7. www.oilfund.az
8. Müstəqil Azərbaycan İndependent Azerbaijan-20 il. AR Dövlət Statistika Komitəsinin Hesabatı, 2011.
- 9.Экономическая безопасность. Под.ред. В.А.Богомолова , М.2009.
10. www.maliyye.gov.az.
11. www.azerbaijan-news.az (1010.2017.Azərbaycan qəzeti).

Мушфиг Рамазанов

Модель экономической безопасности Гейдара Алиева

Резюме

В статье рассматривается сущность экономических реформ, проведенных национальным лидером Гейдаром Алиевым в первые годы государственной независимости, его роль, структура и теоретические аспекты актуализации национальных интересов и экономической безопасности. В то же время в статье излагаются внутренние и внешние аспекты экономической безопасности, а также предлагаются стратегические направления комплексных экономических реформ, проводимых в настоящее время в стране, и сравниваются основные макроэкономические показатели.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экономический спад, конкурентоспособность, устойчивое экономическое развитие, внешняя и внутренняя угроза, инфляция, инновации, конкуренция

Mushvig Ramazanov

The Haydar Aliyev model of economic security

Summary

The article theoretically discusses the significance of economic reforms conducted by the national leader Haydar Aliyev during the first years of independence as well as their overall role in ensuring the fulfillment of national interests and economic security, their structure, and main indicators. Moreover, the article elucidates internal and external aspects of economic security as well as the strategic sides of complex economic reforms executed in this direction while also comparatively analyzing the main macroeconomic indicators acquired.

Keywords: economic security, economic recession, competitiveness, sustainable economic development, internal and external threat, inflation, innovation, competition

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 08.11.2018.

Çapa qəbul olunub: 12.11.2018